

incomparablement els del mot germànic; i també l'antiguitat remota d'una arrel igual a aquesta, en l'Espanya pre-romana, ens obliguen a dubtar entre dos orígens i condueixen a sospitar una procedència prelatina, a la qual se sumaria, reforçant-la, la posterior aportació germànica. □ 1.ª doc.: S. XIII, Desclot, etc.

Que l'usa en la 3.ª acc., cosa ja molt freqüent des del S. XIV; sovint ja, com en el mateix Desclot, sense aplicació nàutica, però en aquest ús ha tingut sempre certa especial freqüència: i així hi ha ja, p. ex., Muntaner, en el seu cap. 192, etc.; és veritat que aquesta preferència és menys marcada en català que en altres llengües romàniques, com l'italià, i sobretot el castellà d'Espanya, on el matís nàutic és gairebé l'exclusiu.

De tota manera la diferència no està en que en la nostra llengua sigui un mot de menys vigor en l'aplicació a vaixells i barques (que això ho té tant o més que pertot) sinó en el gran descabdellament que entre nosaltres ha tingut el sentit general de 'parts, llocs, indrets' parlant de qualsevol cosa o qualsevol terreny, i això tant amb caràcter d'oposició a d'altres llocs, com amb caràcter no relatiu ni oposat, en què es torna un mer sinònim de l'abstracte general 'lloc' (*AlcM*, §§ 4 i 5), cosa també freqüent des d'antic i fins des de l'Edat Mitjana; solament en una altra llengua romànica arribem a una amplitud d'ús comparable, i és el gallego-portuguès en general (a Galícia certament, en tot cas, té ben bé la mateixa que en català); contrast molt marcat, sobretot, amb el castellà, on es tracta, en els sentits locatius, d'un mot estrictament nàutic, per més que és cert que en el castellà d'Amèrica ha desbordat també de l'ús nàutic, i ben aviat, ja en el S. XVI, l'hi trobem fins i tot en el sentit de 'zona' i 'vora, marge': però es tracta de l'historiador d'Índies, Fz. de Oviedo, l'ús del qual presenta ja totes les característiques lexicals americanes; ara bé l'ús hispano-americà, com és sabut, està fortament acolorit per la influència luso-gallego-lleonesa i també per la influència de la terminologia marina i navegadora, que en castellà ha tingut sempre un fort sabor acatalanat: en realitat, doncs, les peculiaritats americanes no poden comptar en aquest punt quant als usos del castellà antic.

Notem també que el nostre mot no és francès, si que és occità si bé en gran part de la Terra d'Oc té amplitud d'ús més limitada que en català. Cal rebutjar en tot cas la proposta de Gamillscheg (*RFE* XIX, 145), fins i tot pel que fa als sentits no locatius, de 'tropa, colla', etc., de mirar el cast. *banda* com un mot de provenença francesa, no sols perquè les acc. locatives, en francès, simplement no hi són, sinó perquè en les altres no hi apareix fins molt tard (cinc centúries després dels primers monuments lingüístics), hi són de procedència occitana, i no s'han estès mai al sentit de 'colla d'animals'.¹

Per al nostre mot, l'etimologia germànica ha estat acceptada unànimement pels romanistes des del temps de Diez, i sembla segura pel que fa a l'aparent derivat BANDERA; també és segur l'origen germànic de BANDA i de BAN, però les raons per dubtar de la

procedència germànica del present BANDA II (incloent-hi *bàndol*, *bandositat*, etc.) són moltes i greus. La data tardana i extensió limitadíssima i poc castissa o nulla del fr. *bande*, en contrast amb el gran desenvolupament del mot a tota la Península Ibèrica (ja en el S. XII, en el Poema del Cid, etc.) i en les altres llengües romàniques meridionals, apunten netament a una provenença no germànica, i encara més el fet que els sentits de 'grup armat o partidista', 'escamot' i 'costat, part' no s'han trobat en germànic mai ni enlloc.

Tenint això en compte, cal cridar l'atenció sobre el nom de divinitat hispànic pre-romà *Banda*, *Bando*. És potser el més freqüent dels teònims pre-romans de tota Hispània, i ja solament en la zona luso-lleonesa fou trobat en més d'una trentena d'inscripcions, espargides per un territori bastant vast.² Està provat pels contextos i per l'arqueologia que es tracta d'una divinitat del gènere de les *Tutelae*: les deesses protectores. Ara bé de la idea de 'protecció', 'custòdia', fins a la de 'guarnició' 'bataló', no hi ha més que un pas, i precisament aquest pas d'un abstracte de sentit semblant, a un concret així, és cosa repetidíssima: ll. *praesidium* 'guarnició', anglo-amer. *posse* 'escamot de sometent, tropa de civils armats', i en general *forces* en el sentit de 'tropes'. Però d'altra banda també és fàcil d'arribar de la idea de 'protecció, defensa' a la de 'costat d'una nau' — allò que la defensa de les onades i de la fúria ventosa o marina.

En tot cas crec que el teònim hispànic és d'origen pre-llatí indoeuropeu. El relligo amb el scr. *bhāndate* 'és alabat, exalçat, cantat',³ i amb *bhadrá-* mot molt conegut en els textos vèdics amb el sentit de 'propici, auspiciós', de vegades 'elogiable', i sempre aplicat als déus: és un derivat de la mateixa arrel en el grau BHND-RO-, i ja figura sovint en el més antic text de la llengua, el Rig-Veda (II, 23.15; III, 54.4; I, 1.6; IV, 51.7; X, 15.6, etc.).⁴ En particular és ben clar el parentiu amb l'avèstic *Bəndva-* (ja en les Gāthās, obra personal de Zaratustra, el text més antic de l'Iran i potser de tot el domini indoeuropeu), que és el nom d'un príncep enemic del mazdeisme, o sigui un *drugvant-*, un partidari dels diables o *drugs*;⁵ altrament aquesta arrel ha estat ja també assenyalada en les llengües indoeuropees de l'Occident, si bé en cèltic apareix aplicada al cant, com a conseqüència de la gran transcendència dels cànctics religiosos: d'on irl. ant. *bind* 'melòdic' i bret. ant. *cann* «canora» (cantaire).

Aquesta etimologia pre-romana és verament seductora. Però em guardaré d'exagerar i de mostrar-me més segur del que estic. La raó de les meves reserves no està pas en els mèrits intrínsecs de l'etimologia germànica, tan atacable i trontollant. Però fa fort escrúpol la conservació de la -d- en el cat. i gascò *banda*, on esperaríem reducció de ND a n. Conservació comprensible en un mot germànic — mots d'entrada sempre un poc tardana en romànic —, però no en un mot del substrat pre-romà, sens dubte sorotàptic. D'altra part és veritat que tant el caràcter estrictament castellà-aragonès de l'important masculí *bando*, com les